

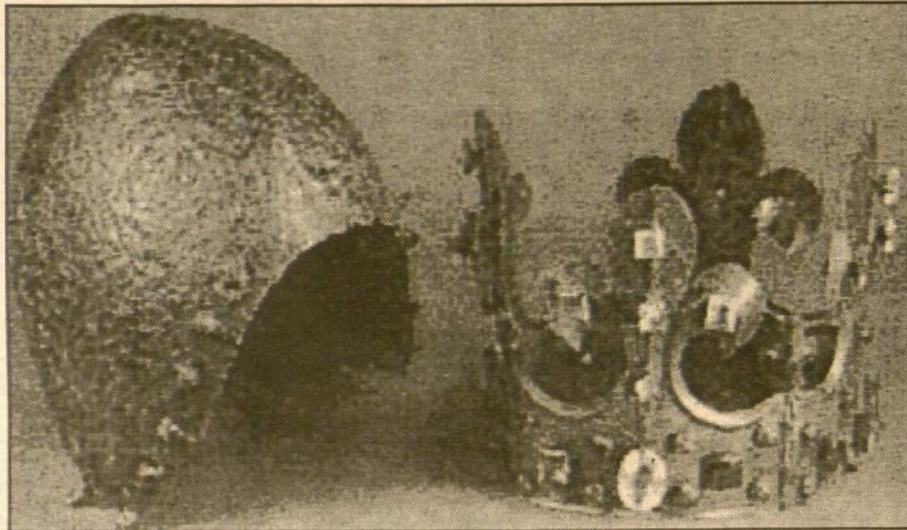
PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2007 SAUSIO 20 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 14 (3)

1910 m. Lenkijoje Sandomiro benediktinių vienuolyno teritorijoje rastoji karūna ir šalmas.

Vytauto Didžiojo sarkofago beieškant

Sarkofagas 1933 m. sėkmingai pasiekė Vilnių, bet lenkų valdžiai neleidus jo padėti katedroje, karstas buvo priglaustas Šv. Mikalojaus bažnyčioje ar atiduotas Lietuvių mokslo draugijai saugoti. Kas atsitiko su sarkofagu po to, nėra žinoma.

VIOLETA RUTKAUSKIENĖ

Spalio 21 d., *Drauge* spausdintame rašinyje „Vytautą Didįjį prisimenant ir pagerbiant“ buvo minimas sidabrinis sarkofagas, kuris, Vasario 16-sios Nepriklausomybės akto signatarui Donatui Malinauskui besirūpinant, buvo specialiai pagamintas Čekijoje dingusiems Vytauto palaikams sudėti, jei šie, kada nors būtų atrasti. Tikėdamasi, jog šis priminimas sudomins Lietuvos ar Vilniaus visuomenę, veiklius lietuvių patriotus ar istorijos mylėtojus išjudins plačiau pasidomėti tuo faktu, o gal ir paties sarkofago likimu, pamėginau šią seną istoriją atgaivinti tame rašinyje. Maniau, gal „Vytautų klubas“, šiaip gražiai besirūpinantis Vytauto Didžiojo atminimo išsaugojimu ir Lietuvos istorijos paveldo garsinimu, atkreips dėmesį į šią istoriją, gal atsišauks seni vilniečiai, ką nors daugiau girdėję apie įvykį ar apie patį sarkofagą.

Vienas *Draugo* skaitytojas, susidomėjęs sarkofago ir Vytauto D. palaikų likimu, ragino plačiau pasidomėti šiuo faktu ir klausė, kodėl Lietuvos istorikai nesistengia šios mįslės išrišti. Gal ne vienam tą rašinį skaičiusiam kilo ir daugiau klausimų dėl Vytauto palaikų ir sarkofago likimo. Gal norėjosi paklausti: „O kam iš viso susirūpinta to sarkofago gamyba, jei nėra nieko žinoma nei apie Vytauto Didžiojo palaikus, nei apie jų saugojimo vietą?“

Visa tai ir paskatino dar kartą sugrįžti prie

Čekijoje Vytauto palaikams gamintojo sarkofago istorijos ir galbūt kitų, su ja susijusių, tačiau primirštų įvykių bei kai kurių iki šiol neatskleistų Vilniaus Žemutinės pilies Katedros požemių paslapčių.

Istorija su Vytauto palaikams skirtu sarkofagu nėra nauja, tačiau daugeliui pokarinės kartos lietuvių, ypač mano amžininkams, augusiems sovietijos aplinkoje, ta istorija yra mažai girdėta, gal ir visai nežinoma. Kiek plačiau ši istorija buvo aprašyta Vandos Daugirdaitės – Sruogienės *Lietuvos istorijoje* (p. 224), išleistoje 1956 m. Čikagoje, pasiremiant to meto įvykių dalyviais ir prof. Vaclovo Biržiškos žinia, gauta iš paties D. Malinausko lūpų. Kaip jau buvo ankstesniame rašinyje minėta, 1930 m. vilnietis, Nepriklausomybės akto signataras ir Lietuvos atstovas Čekijoje, Donatas Malinauskas su Lietuvos vyriausybės žinia, užsakė ir pagamino Čekijoje brangų sidabrinį sarkofagą Vytauto palaikams sudėti, jei kada nors jie būtų atrasti. Prie šio sumanymo prisidėjo ir čekai, kurie išklajo sarkofagą karališkuoju barchatu bei pasirūpino, kad puošnus sidabrinis karstas būtų saugiai pergabentas į Vilnių, netgi pagrasino nutraukti prekybinę sutartį su lenkais, jei bus trukdoma sarkofagą pristatyti į Lenkijos okupuotąją Lietuvos sostinę.

Ir kaip nurodo įvykių amžininkai, sarkofagas 1933 m. sėkmingai pasiekė Vilnių, bet lenkų valdžiai neleidus jo padėti katedroje, karstas buvo priglaustas Šv. Mikalojaus bažnyčioje ar atiduotas Lietuvių mokslo draugijai saugoti. Kas atsitiko su sarkofagu po to, nėra žinoma. Atrodytų, kad iki

šiول to sarkofago kaip ir niekas nepasigedo, mažai kas domėjosi, o dabartiniais laikais net tokio klausimo iš viso nekėlė.

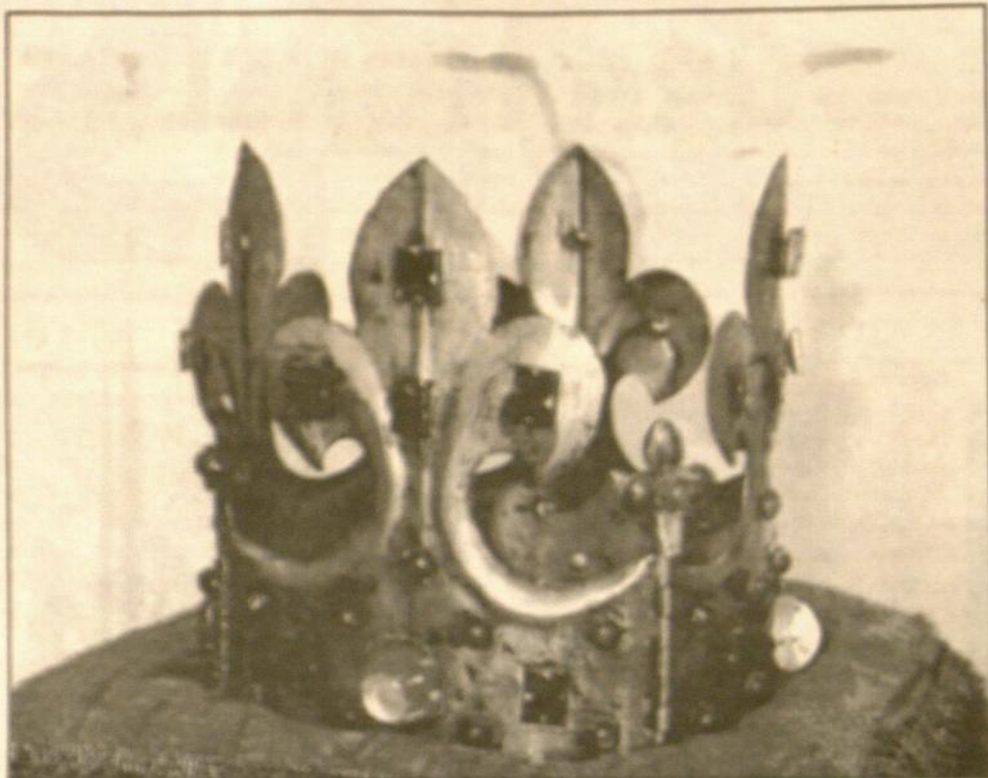
Žinojo Vytauto palaikų paslaptį...

Sunku patikėti, kad tuo sarkofagu Vytauto palaikams laikyti signataras D. Malinauskas ėmė rūpintis be jokių rimtų priežasčių, tik taip sau, pats susigalvojęs, nieko nežinodamas apie pačius palaikus ar jų buvimo vietą. Matyt, šis senas Vilniaus patriotas turėjo svarbų motyvą, dėl kurio ir ėmėsi tokio neeilinio užsakymo. Pažin jusieji D. Malinauską, dar ir šiandieną tiki, kad jis galėjęs žinoti kažką svarbaus apie Vytauto Didžiojo palaikų vietą bei apie kitas Žemutinės pilies

Nukelta į 2 psl.

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

- Vytauto Didžiojo sarkofago beieškant
- Moteriškumo paslaptis
- Ilga kelionė į laisvę
- Šokis – tai jaunatviška džiaugsmo gaida

Taip šiandieną Vaviljo karališkame muziejuje atrodo 1910 m. rastoji karūna.

Dail. Jonas Mackevičius. „Vytautas Didysis su karūna“.

S. Sajausko nuotr.

Vytauto Didžiojo sarkofago beieškant

Atkelta iš 1 psl.

katedros požemių paslaptis. Apie tai ir pats D. Malinauskas nedviprasmiškai buvo ne kartą pareiškęs spaudoje. Savo straipsnyje „Kur yra Vytauto karstas“ (*Naujoji Romuva*, 1935) rašė, kad, lenkama besigiriant apie 1931 m. surastus užalėptų karaliaus Aleksandro, karalienių Elžbietos ir Barbaros Radvilaitės karstus bei palaikus, Malinauskui, ir ne tik jam vienam, tatau jau buvo žinoma prieš 50 metų.

Ir tai nebuvo tušti pagyrimo plepalai ar šiaip pigus noras pagarsėti. Su šiomis šimtametėmis istorijos paslaptimis D. Malinauskas susipažino nuo nuo pat jaunų dienų ir joms pašventė nemažą dalį savo gyvenimo, energijos ir net asmeninių lėšų. Kai jį pasiekė žinia, jog 1910 m. Vilniaus katedros administratoriai ir lenkų kunigai apipilė Vytauto Didžiojo karstą ir pavogė karste buvusias įkapes: pomirtinę karūną ir kitus ten buvusius valdovo relikvius, D. Malinauskas nepaprastai atkakliai stjo į kovą už Vytauto relikvijų susigrąžinimą į Lietuvą. Dėl šios vagystės ir Vytauto palaikų išniekinimo pagrobėjams dar prieš I pasaulinį karą

pasakojimas apie įvykį su Vytauto palaikais dar 1910 m., leidžia suprasti ir geriau paaiškinti, kodėl jis 1930-aisiais su Lietuvos vyriausybės pritarimu susirūpino sidabrinio sarkofago Vytautui užsakymu ir jo gamyba Čekijoje.

Gyvenimas – lietuvių tautai ir lietuvybei

Vilnietis Donatas Malinauskas visą savo gyvenimą paskyrė lietuvybei ir daug gerų darbų jos labui nuveikė. Savo veikla ir asmeniui pavyzdžiui buvo vienas iš tų nedaugelio Lietuvos bajorų, kaip Tiškevičiai, Pliateriai, Kvintos, kurie savo likimą susiejo su lietuvių tauta ir kova už lietuviybę. Jis buvo vienas iš tų, kuris kartu su J. Basanavičium, M. Davainiu-Silvestravičium, kun. J. Ambraziejum 1905 m. pasirašė garsųjį memorandumą carinės Rusijos ministrui pirmininkui grafiui Vittei ir pareikalavo autonomijos Lietuvai, o 1905 m. aktyviai prisidėjo, organizuojant ir Didįjį Vilniaus Seimą. Jau nuo 1901 m. D. Malinauskas priklausė Lietuvos Mokslo draugijai Vilniuje, aktyviai dalyvavo jos veikloje ir jau nuo tada rūpinosi lietuviškojo istorinio paveldo gelbėjimu.

Pažinojusieji D. Malinauską, dar ir šiandieną tiki, kad jis galėjęs žinoti kažką svarbaus apie Vytauto Didžiojo palaikų vietą bei apie kitas Žemutinės pilies katedros požemių paslaptis.

D. Malinauskas, kartu su dr. J. Basanavičium ir kitais senaisiais Vilniaus lietuvišiais, buvo užvedęs bylą, bet prasidėjęs karas sutrukdė ją tęsti. Vėliau, lenkams okupavus Vilnių, ši byla buvo visiškai nuslopinta, o per Lietuvą ištikusius sukrėtimus ir okupacijas gerokai primiršta, bet visiškai neužmiršta, nes atakiri istorikai bei Lietuvos istorijos tyrinėtojai, mokslininkai ar mėgėjai, dingusių Vytauto palaikų paslaptį prisimena ir apie tai nuolat kalba.

Štai R. Kazlauskas jau nepriklausomybę Lietuvai po 1990-ųjų atgavus, ne kartą spaudoje kėlė Vytauto palaikų paieškos klausimą. Tą istorijos paslaptį gvildena ir kiti Lietuvos mokslininkai bei atakiri tyrinėtojai, tačiau iki šiol nelabai sėkmingai, gal kiek ir ne visai suteiktomis pajėgomis. Tačiau bene daugiausia apie šią neatskleistą Vytauto palaikų paslaptį yra kalbėjęs čia mūsų minimasis Donatas Malinauskas. Jo palikti atsiminimai ir

Tuo metu kaip tik vyko kova dėl Gedimino kalno išsaugojimo. Mokslo draugijos komitetas, sužinojęs, kad rengiamasi ardyti Gedimino kalno viršūnę, nutarė užprotestuoti magistrato šventvagišką sprendimą ir sutrukdėti kalno griovimą. J. Basanavičiui, J. Vileišiui ir D. Malinauskui buvo pavesta paruošti tuo klausimu memorandumą dėl tokio Vilniaus magistrato sprendimo ir su juo kreiptis į Imperatoriškąją Archeologijos draugiją Peterburge. Kova buvo laimėta ir Gedimino kalnas liko išsaugotas. Tad, žinokim, kam turim dėkoti, kad šis kalnas, tapęs pagrindiniu nepriklausomos Lietuvos ir jos sostinės Vilniaus simboliu, dar ir šiandien tebestovi.

Kaip matome, D. Malinauskas nebuvo naujokas tokioje veikloje ir turėjo gerą supratimą apie Lietuvos istorinį paveldą bei jo saugojimo svarbą. 1917 m. D. Malinauskas išrenkamas Valstybės Tarybos nariu, o 1918 m. vasario 16-ją pasirašo Lie-

tuvos Nepriklausomybės aktą. Tačiau lenkams, užėmus Vilnių, Malinauskui įsakyta pasitraukti iš okupuotos Lietuvos sostinės. Lenkai jam negali atleisti už „litvomaniją“ ir kovą dėl lietuvių teisių Vilniaus krašto bažnyčiose. Ko gero, D. Malinauskas buvo pirmas lietuvis, už lietuviybę ištremtas iš Vilniaus. Vėliau, kaip jau minėta ankstesniame rašinyje, buvo Lietuvos pasiuntiniu Čekijoje, o, baigęs diplomatinę karjerą, gyveno savo dvare Alvyte, netoli Vokietijos sienos. Iš čia 1941 m. birželio 14 d. buvo išvežtas tremtinį Altajaus kraštą, kuriam mirė nuo sunkių darbų ir bado.

Daugiau apie Nepriklausomybės akto signatarą, jo gyvenimą ir atliktus darbus galima pasiskaityti bostoniškoje *Lietuvių enciklopedijoje* ir *Vorutoje*, Nr. 6, 1994. 02.10., V. Jenciaus Butauto straipsnyje „Taip mums Dieve padėk šventame reikale“. Internetė šį rašinį rasite: <http://www.infrostruktura.lt/voruta/article.php?article=246//>

Rado Lietuvos karūną

D. Malinauskas dėl savo veiklos kovoje už lietuviybę susilaukė įvairaus įvertinimo tuometinėje aplinkoje. Vieni jį šlovino, kiti gal ir nekenė, vadino „litvomanu“, dar kiti laikė masonu, mat, daug paslapčių žinojo. Tačiau jam pačiam tai nebuvo svarbu, nes Lietuva, lietuviai ir Vytautas Didysis šiam žmogui buvo šventi dalykai ir jis jiems nebuvo abejingas. Kai 1914 m. lenkai ryžosi paskelbti, kad Vavelyje prie jau saugomų karališkų vertybių padėjo dar vieną senovinę karaliaus karūną, netikėtai rastą nežinia kur, sukruto ir Vilniaus lietuviai. Susidomėta, ar čia nebūsimanti ta pati Vytauto pomirtinė karūna, kuri prieš ketverius metus buvo pagrobta iš Vytauto karsto, saugoto Žemutinės pilies katedros požemiuose. Tą įvykį 1914 m. aprašė lietuvių leidžiamas *Vairas*, o vėliau 1922 m. jį pagarsino žurnalas *Karys*, Nr. 15–16, (1922.04.13., 04. 21.) išspausdinęs ir D. Malinausko pasakojimą apie šventvagišką Vytauto Didžiojo karsto apiplėšimą Vilniaus katedroje 1910-aisiais metais. Štai ką pasakojo Donatas Malinauskas apie tą įvykį *Kario* žurnale.

„Tai laikais Vilniaus katedroje tarnavo zakristijonas Jonas Gira. Tai buvo senas jau žmogus, ištarnavęs katedroje virš 40 m., perleides savo tarnyboje daug kunigų, dievobaimingas ir grynus sąžinės žmogus. Savo pareigas ėjo jis labai rūpestingai, ištisas dienas triūsdamas katedroje. Kartą, buvo tai 1909 m., Gira užmynęs katedros grindyse plytą, kuri po kojomis sujudėjo. Zakristijonas, pasilenkęs išėmė plytą iš grindų ir pamatė lyg požemį. Tačiau pats nedrįso tyrinėti tos vietos, tik po

kiek laiko apie savo atradimą pranešė katedros klebonui prelatui Kurčiauskiui (Kurczewski Jan, 1854-1916m.), šis apžiūrėjo vietą ir nieko nesakęs išėjo. Atrastasis rūšys buvo prisimintas po metų 1910-aisiais, kai pradėta rengtis iškilmingoms Žalgirio mūšio 500 m. sukaktuvėms. Apie tai daug rašė ir lenkų spauda, o kadangi pilies katedroje buvo palaikytas ir Vytautas Didysis — pagrindinis šio mūšio herojus, tai kažkam šovė į galvą paieškoti ir jo palaikų. Kaip tik tada prisiminti ir zakristijonai J. Giros atrastieji požemiai.

Prie pat Žalgirio mūšio 500-tų metų paminėjimo šventę pas zakristijoną J. Girą, gyvenusį netoli katedros, atėjo Lenkų Bičiulių draugijos vicepirmininkas Vladislav Zahorski su tos pačios draugijos pirmininku, jau ankščiau minėtu katedros klebonu, prelatu Janu Kurczewski ir Vilniaus katedros Kustosų (lenk. „kustos“ sargas, brangenybių, archyvų bei bažnyčios vertybių saugotojas, prižiūrėtojas) kanauninku Savickiu, liepė J. Girai duoti raktus ir eiti paskui juos. Zakristijonas, išgirdęs tokį nurodymą, tarsį kažką negero nujausdamas, kad būtų drąsiau, su savimi pasiėmė ir savo sūnų, visai jauną vaiką. Visi suėję į katedrą, duris užrakino ir nuėjo prie tos vietos, kur buvo pastebėta judanti grindų plytelė ir liepė zakristijonui J. Girai ardyti grindis. Jo sūnui buvo liepta pasilikti zakristijoje ir uždrausta iš ten išeiti. Zakristijonui atsisakius ardyti grindis, darbo ėmėsi abu kunigai ir su jais kartu atėjęs lenkas daktaras. Taip beardant grindis, netrukus buvo atrastos geležinės durys. Jas atrakinus pasirodė ir laiptai į požemius. Pasišviesdami lempos šviesa, visi nusileido į požemį. Netrukus prieš juos pasirodė katafalkas, ant kurio stovėjo du karstai. Prie jų besitartinant piktadariams, karstai netikėtai subyrėjo ir liko tik katafalkas. Reginys taip stipriai sujaudino senuką zakristijoną J. Girą, kad šis netekęs amo susmuko ant laiptų. Abu kunigai ir lenkas daktaras apalpusį senuką nunešė į zakristiją ir liepė ten esančiam zakristijonui J. Giros sūnui gaivinti tėvą, o patys vėl grįžo į požemį. Po kiek laiko į zakristiją atbėgo kanauninkas Savickis ir, paėmęs kelias kamžas vėl išbėgo. Paskiau ėmė ir vėl bėgioti, nešioti kažkokias dėzes, bet zakristijono sūnus buvo tiek išsigandęs tėvo apalpimu, kad nesidomėjo į požemius įsisukusių piktavalių darbu ir tik triūsė apie tėvą. Po kiek laiko apalpėlis atsipeikėjo ir pats savo akimis matė, kaip vienas iš tos plėšikų trijulės išėjo, nešdamasis kamžoje kažką suvyniotą. Grindis užtaisius, pirmiausia iš katedros išėjo kanauninkas Savickis, o paskui du likusieji. Po kurio laiko lenkų spaudoje pasirodė žinutė, kad Krokuvos Vavelio „Skarbce“ yra gauta dovana — auksinė karūna ir plieninis šalmas, nuo nežinomo asmens, o kartu ir laiškas, kurį bus galima atidengti tik po 40-ties metų nuo dovanos gavimo“ (*Karys*, Nr.15., 1922.04.13.).

Lietuvos valdovų regalijas priglaudė Vavelis

Tokios retos dovanos atsiradimas Vavelio lo-byne sukėlė didelį laikraštininkų ir visuomenės susidomėjimą Lenkijoje ir, žinoma, Lietuvoje. Savaime suprantama, visiems rūpėjo ši naujiena ir visos smulkmenos: kas tai per karūna, kam ji priklauso, kur rasta. Kurį laiką buvo slepiamos visos detales, bet vėliau pranešta, kad karūna su riterišku šalmu rasta Sandomire (lenk. Sandomierz), benadiktinių vienuolyno teritorijoje netoli Šv. Mykolo bažnyčios prie senos nudžiūvusios liepos.

Todėl lenkų istorinėje literatūroje karūna dar žinoma „Sandomiro karūna“ (*korona sandomierska*). Vėliau pradėta aiškinti, kad karūna ir šalmas atkasti žemėje, verčiant tą medį. Nenurodoma, nei kas rado, nei kaip rado, jokių radinio aplinkybių, jokių radėjų... Dabartiniai lenkų informacijos šaltiniai dar papildomai aiškina, kad atrastoji karūna jau po atradimo 1910 m. dar metus laiko buvo slepiama vietiniame Sandomiro Chodakovskių giminės privačiame knygyne, kuris tuo laiku priklausė seserims Vincentai, Helenai ir Jadvygai. Tik 1911 m. kunigas Pavelas Kibickis slapta radinį atvežė į Krokuvą ir perdavė jį Vavelio katedros lobynui. Radinys iš karto buvo pripažintas archeologine sensacija, nors ir suabejota jo autentiškumu. Apžiūrėjęs radinį, paskelbta, kad karūna ne auksinė, o bronzinė, nors nuvalyta, blizga kaip auksinė, o ją puošiantys akmenys netikri. Kartu

rastasis šalmas — plieninis. Kurį laiką lenkų istorikai niekaip negalėjo nustatyti, kas čia per karūna, ir kam ji priklausė. Netgi buvo galvojama karūną padėti nuošaliau ir niekam jos nerodyti. Tačiau abejones netrukus išsklaidė meno istorijos prof. Marijanas Morelovskis, iki tol turėjęs progos susipažinti su Vilniaus istoriniu palikimu, ne kartą viešėdamas Lietuvos sostinėje ir gyvendamas pirmosios žmonos dvare Vilniaus apylinkėse. Apžiūrėjęs karūną ir šalmą, jis patvirtino šių radinių neabejotiną autentiškumą ir simbolinę jų reikšmę bei, kiek patyrinėjęs, padarė išvadą, kad karūna priklauso lenkų karaliui Kazimierui III Didžiajam (lenk. Kazimierz Wielki), kuris, pasak profesoriaus, šią karūną ir šalmą prieš pat savo mirtį padovanojęs Sandomiro bažnyčiai. Tačiau profesorius niekaip negalėjo paaiškinti, kas ir kodėl ją pa-

Rusijos ir Lenkijos sudarytos Rygos Taikos sutarties, nuvažiavęs į Sovietų Sąjungą, atsiėmė ir į Lenkiją parsivežė buvusios Žečpospolitos per karus ir okupacijas pas rusus patekusias istorines vertybes. Profesorius neaplenkė nei Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės turtų, mūsų didikų, bajorų amžiais sukaupytųjų vertybių, ir jas, gausiai susirinkęs, sėkmingai parsigabeno į Lenkiją. Tuoj 1926-1929 m. jis buvo paskirtas Valstybinių Lenkijos meno vertybių saugotoju Vavelyje, o kiek vėliau persikraustė į Vilnių ir dėstė universitete. Rašė daug apie Vilnių ir LDK istorinį palikimą, tame tarpe ir apie Vilniaus katedroje saugojamus ir saugotus lobius bei kitas Lietuvos istorines vertybes.

Kada po II pasaulinio karo prasidėjo lenkų repatriacija iš Lietuvos į Lenkiją, 1944-1945 m. pro-

Zakristijonui atsisakius ardyti grindis, darbo ėmėsi abu kunigai ir su jais kartu atėjęs lenkas daktaras.

slėpė po ta sena liepa ir kodėl ši karaliaus dovana nėra užregistruota bažnyčios turtų knygoje (http://pl.wikipedia.org/wiki/Korona_he%C5%82mova_Kazimierza_III_Wielkiego).

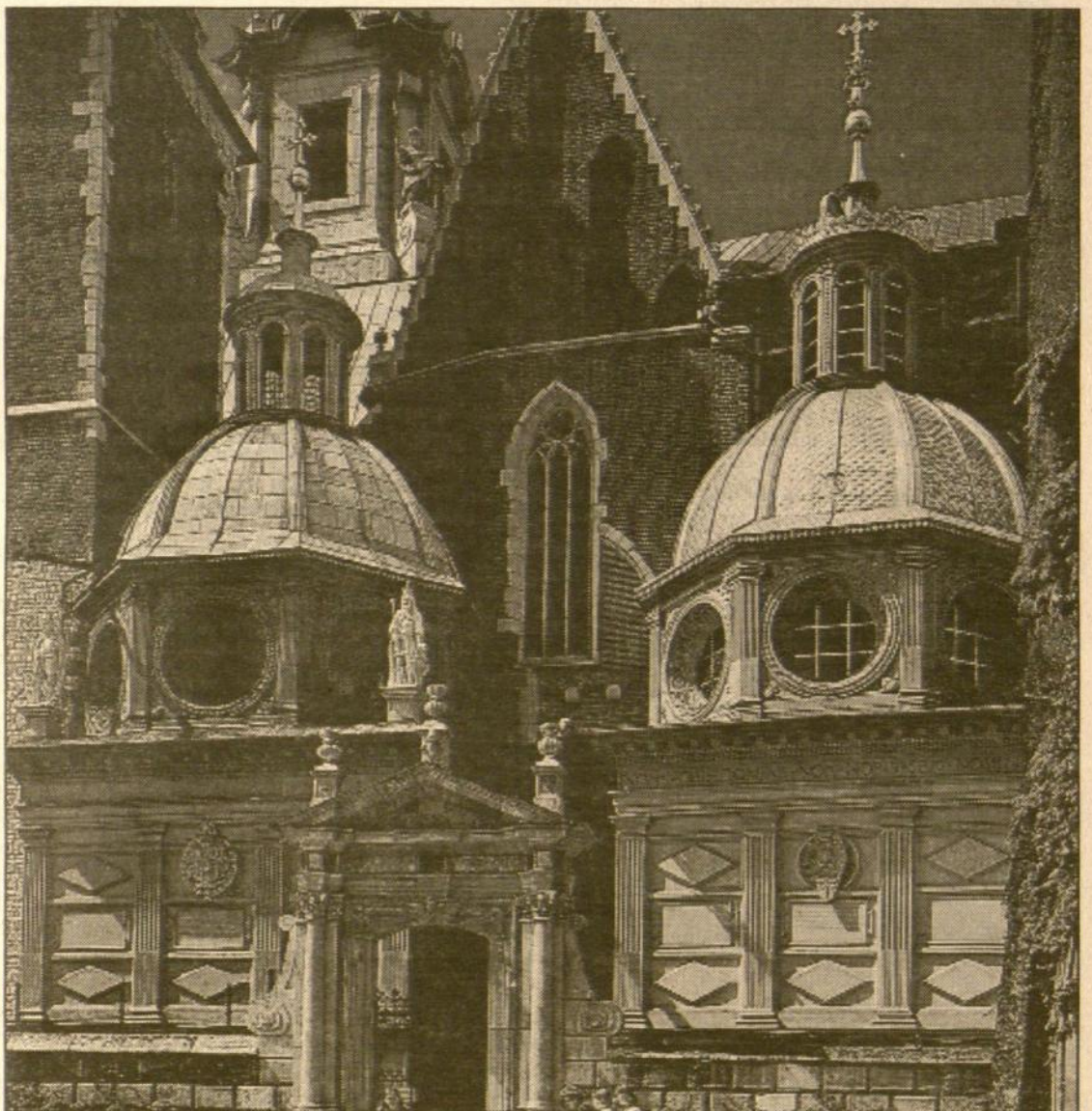
Jau ir tada tokia karūnos indentifikacija kėlė nemažai neaiškumų ir davė daugiau klausimų nei atsakymų, todėl pačiam istorikui teko ne kartą prie to klausimo sugrįžti ir nuolatos aiškintis bei įrodinėti karūnos priklausomybę. Kiek vėliau prof. M. Morelovskis karūnos ir rastojo šalmo istoriją bei savo tyrinėjimus aprašė 1930 m. *Ate-neum Wilenskie VII*, straipsnyje „Korona i helm znalezione w Sandomierzu a sprawa korony Witolda i grabowcow dynastycznych w Wilne“, kur dar kartą patvirtino Sandomire rastosios karūnos priklausomybę lenkų karaliui Kazimierui Didžiajam. Reikia pastebėti, kad diskusija dėl rastosios karūnos išliko gyva iki pat II pasaulinio karo pradžios, kaip matome prie jos tenka sugrįžti dar ir šiandieną.

Vis dėlto prof. Marijano Morelovskio pavardę lietuviai turėtų gerai įsiminti, nes būtent šis „šau-nusis“ lenkų profesorius po 1921 m. Sovietinės

fesorius M. Morelovskis sėkmingai įsitaisė istorinių paminklų apsaugos referentu Vilniuje. Kaip tik tada iš Lietuvos, ypač iš Vilniaus apylinkių, į Lenkiją iškeliavo dar viena nemaža mūsų valstybės istorinių vertybių dalis, kuri tuoj pat pateko į Lenkijos valstybės apsaugą, buvo paskelbta lenkų nacionaliniu turtu ir nedaloma tautos nuosavybe. Apie Vilniaus apylinkių istorinių vertybių išvežimą į Lenkiją, lenkams repatriuojant iš Lietuvos, plačiau yra rašęs V. Drėma 1988 m. *Švyturys*. Už šiuos ir kitus nuopelnus Lenkijai M. Morelovskis buvo paskelbtas europinio masto mokslininku.

Deja, tokių „šaunių“ lenkų profesorių, kurie papildė Lenkijos muziejus Lietuvos kultūros ir istorinių vertybių sąskaita buvo ir daugiau. Ar ne jų dėka iš Vilniaus katedros karo metu paslaptingai dingo ir 1931 m. mūsų šventovės požemiuose surastos Lietuvos valdovų Aleksandro, karalienių Elžbietos Habsburgaitės ir Barboros Radvilaitės įkapės: karališkosios insignijos — sidabrinės karūnos ir papuošalai: auksinės grandinėlės, žiedai

Nukelta į 8 psl.

Vavelio pilis.

Moteriškumo paslaptis

Moters misija visais laikais buvo paslaptina.

Net besišypsantis veidas slėpė didelę kančią,

trapūs pečiai nešė gyvenimo našta ir lūpos

niekam nesiskundė.

MARYTĖ GUSTAINIENĖ

Jau seniai buvo įprasta manyti, kad moteris yra nuolanki, paklusni, tyli ir rami namų šeimininkė. Moteris tyliai sutikdavo jai nepalankius likimo smūgius, sunkiai išgyvendavo vyro žeminimą, bet prieš jį nekeldavo balso, daug ką praleisdavo negirdomis ir tyliai kėsdavo. Kažkokia vidinė stiprybė jai teikdavo jėgų nepalūžti, nesuklupti. Galima būtų teigti, kad moters nuolankumas tuo laikotarpiu labai dažnai buvo siejamas su tikėjimu į Dievą. Jo įsakymų laikymusi. Kaip teigia J. Baranova (2002, p. 128), meilė Dievui išreiškia nuolankumas. Tačiau ne nusižeminimas. Nuolankume, sako šv. Augustinas, glūdi tame, kas stebėtinai išaukština žmogaus širdį, o puikybės – tai, kas širdį sumenkina. Kantrybė išskiriama ir stoikų, ir krikščioniškoje etikoje. Kaip pažymi Tertulianas, net ir tarpusavyje nesutariančios filosofinės mokyklos sutinka dėl vieno dalyko – pripažįsta kantrybę esant dorybe.

Kantrios, nuolankios, darbščios moterys vaizduojamos ir lietuvių literatūroje. Šeimai, namams savo jėgas atiduoda Žemaitės apsakymų veikėjos Zoselė, Katrė, Petronėlė. Savaip kovoja dėl savo teisių piktoji Vingienė, netvarkingoji Marcė. Šios moterys neieško išeities už šeimos ribų, bando susitaikyti su likimu. XIX a. literatūroje akivaizdi vyro valdžia, moteris – paklūstanti ir nuolanki būtybė. Kaip teigia G. Hegelis, santuokos ir negali drumsti aistra. Jausmas silpnina santuoką. Į moterį jis žvelgia iš absoliučios dvasios nubrėžto horizonto, reikalaujančio suvokti visuotinybę. Santuoką G. Hegelis įvardija kaip teisiškai dorą meilę, kuriai nebūdinga laikinumas ir priklausomybė nuo nuotaikos.

Taigi šeimos laimė XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje labai priklausė nuo moters. Ta pareiga ir atsakomybė už šeimos židinio išsaugojimą reikalavo iš moters iš tiesų didelių pastangų, net pasiaukojimo. Fr. Nietzsche rašė apie moters mįslę, apie amžinąjį ir būtinąjį moteriškumą. Įsivaizdavo moteris, tarsi toluomoje plaukiančius laivus, simbolizuojančius tobulą ramybę; tarsi paukščius, pasiklydusius dangaus platybėse ir per klaidą nutūpusius vyrams ant delno. F. Nietzsche manymu, vyrai laiko moteris subtiliomis, įstabiomis, meilėmis ir dvasingomis būtybėmis. O vyro valdžia moteriai, F. Nietzsche teigimu, kyla veikiau iš baimės ir nežinojimo, ką daryti. Vyrai uždaro jas į narvelius, kad neišskristų.

Vaižgantas kitaip pažvelgia į moteris, šeimoje jos užima rinktinę vietą. Jų įtakai pasiduoda net šeimos valdovas – vyras. Moteris – namų šeimininkė – lyg šeimos dvasia. Ji puošia kiekvieną trobos kertelę, šiltu žodžiu glosto šeimos narių širdis, pavargusia ranka apglėbia vaikus. Jos meilės kupini namai. „Moteris – slapčių puodelis. Ir jos sodžiuje atsiradimas slaptinas, ir su vyru sugyvenimas, ir vaikų vaisymas slaptinas“, kalbėjo *Pragiedrulių* veikėjas kunigas Vizgirda. Lietuvė moteris savo juostomis, rankšluosčiais, staltiesėmis puošia buitį, įneša gyvasties, jaukumo į namus. Labai moteriška, skaisti, tikra gamtos duktė Severija. Jos išpuošta klėtelė, gražus meilės ilgesys – tai lyg svajonė apie darnų gyvenimą. Moteriai užtenka turėti namus, girdėti krykštaujančius vaikus ir būti mylimai. Toks jos pasaulis. Meilės praradimas Severiutei lygus gyvenimo praradimui. Tokia moteriškai trapi ji palūžta nuo gyvenimo išbandymų, bet vidinė stiprybė padeda vėl atsitiesti. Vaižgantas moteriai suteikia ypatingą galią. Tik ji moka taip karštai mylėti, bet moka ir įsakyti

savo širdžiai paklusti.

Daug kančių patiria jauna, naivi A. Vienuolio apsakymo *Paskenduolė* Veronika. Atstumta žmonių, ji pasirenka mirtį. Ji pamato, kad gyventi neverta ten, kur neapykanta ir pagieža, kur paminamas po kojomis, tiesiog sutrypiamas moteriškumas. Kitos moterys gali gyventi ujamoms, niekinamos, o Veronika negalėjo. Ji pasirenka mirtį, nes nori apginti savo vidinį nepriklausomumą. Tačiau savižudybė smerkiama krikščionybėje, laikoma didžiausiu nusikaltimu. Labai neigiamai toks žingsnis įvertinamas ir A. Vienuolio *Paskenduolėje* susirinkusiųjų lūpomis. Juozaponienė pasmerkia paskenduolę, laiko ją gėda kaimo merginoms.

Smerkiamas pats savižudybės žingsnis. D. Hume tvirtino, kad niekas nepasitraukia iš gyvenimo tol, kol verta gyventi. Žmogus, kuris apsisprendžia pasitraukti iš visuomenės, sako D. Hume, jai nepakenkia. Jis tik nustoja daryti jai gera. Tačiau individo ir visuomenės ryšys esąs abipusis. Individas gauna iš visuomenės gėrybių ir turi jai atsilyginti tuo pačiu. Pasitraukęs iš visuomenės ir nebegaudamas iš jos gėrybių, jis atsisako pareigos daryti jai gera. I. Kantas savižudybę vertina, kaip manipuliaciją savimi. Žudydamas „aš“, naudojuosi savimi kaip priemone, nes mano tikslas – ne aš pats, o mano noras išvengti sunkios būklės. Aš pats, sako I. Kantas, negaliu disponuoti savo paties asmeniu: jį luošinti, žaloti arba žudyti. Taigi smerkiama ne tik pati savižudybė, bet ir žmogus, pakėlęs ranką prieš save.

Moteris yra gyvybės, o ne mirties nešėja. A. Vienuolio apsakymo veikėja neša į mirtį po širdimi plazdančią gyvybę. Tai jau ne moters misija.

B. Radzevičiaus, R. Granausko kūrinių moterys įsikibusios laikosi senųjų tradicijų, yra mylinčios, nuolankios, kenčiančios. B. Radzevičiaus romane *Priešaušrio vieškeliai* sutinkame Oskutienę. Jos akyse – tuštuma, „grynas nuolankumas“. Moteris nelaiminga, matydama savo bėdaujančius vaikus, dirba tik rankomis, „pati tame gyvenime nedalyvaudama“. Nuolatinis alkis, vaikų aimanos, nepakeliamas nuovargis tarsi atėmė iš tos moters jausmus. Bet ji juda, lyg kokios galios stumiama, dirba, prisėda prie karščiuojančio vaiko lovelės... Reikia gyventi, nes atsakai už tas keturias burneles...

Kristupienė, besilaukianti naujos gyvybės, sielojasi: „Kada tos girtuoklystės baigsis?“ Kristupo namai pilni visokių pakeleivių, „visus jis vaišina, o pinigų leikia skolinotis“. Baimės kupinos senosios Daukintienės akys. Klėtelėje ar klojime išgirsi jos balsą: „Kristupai“, pirštai neramiai užčiuopia rožinio potėrėlį. Plaukai balti kaip pakulos, akys apsiašarusios, lūpos kietai suspaustos – užgrūdintos gyvenimo negandų, kenčiančios moters paveikslas.

R. Granausko apsakos *Gyvenimas po klevu* veikėja senoji Kairienė gyvena taip pat vieniša, apleista ir paniekinta. Ji turėjo mylimą savo žmogų, tik šis ėmė nusiraminti ieškoti stiklėlyje, išėjo amžiams. Senoji liko ištikima jam visą gyvenimą. Todėl gal šiai moteriai sunku suprasti, kaip marti užmiršta savo vyro kapą, nesidomi sūnaus, anūko gyvenimu. R. Granauskas parodo kenčiančią seną motiną, kuri liepsnoja meile savo vaikui, o kaip atlyginimą gauna šiurkštų žodį, karčias ašaras. R. Granauskas, B. Radzevičius parodo senos kaimo moters dvasingumą, jos begalinę meilę artimiems žmonėms, stiprybę. Moteris – motina gali pakelti kančią, netektis, o namų praradimas, dvasingumo stoka, tikėjimo pra-

radimas sugniuždo net pačius stipriausius.

Motina reikalinga namuose ir tada, kai ji guli mirties patale. Vis tiek dar alsuoja jos gėrio ir meilės kupina širdis, dar jos dvasinė stiprybė gyva akyse ir lūpose. Tai geroji namų dvasia. Išeina moteris iš namų, užgęsta židiny, šalta ir nyku pasidaro.

R. Granausko romanas *Kenotafas*, išleistas 2005 metais, įprasmina moterį, kaip gėrio nešėją, šviesos skleidėją, bet pastebėtina ir tai, kad šiame romane toliau tęsiama moters – motinos kančios tema, aukojimasis dėl savo vaikų, dėl kitų kalčių ir nuodėmių. Šiurpą kelia tai, kad Mockienės troboje „ant lovos krašto sėdėjo šviesiaplaukė mergaitė su juodu odiniu antkakliu, o šalia susiraičiusi gulėjo geležinė karvės grandinė“. Graudi, siaubinga scena. Visas miestelis priprato prie jos klyksmo per pilnatį. „Ir tai net ne klyksmas buvo, ne šaukimas, o jokiais žodžiais neapsakomi garsai: gal gyvulio, kaip žvėries, kaip...“ Veikėjas – pasakotojas tarsi užuominą pasako, kad gal tai yra Dievo bausmė. Tėvų kaltę sunkiai neša vaikų pečiai, ji kartais užgula tiesiog labai negailestingai. O gal už daugybės žmonių mirtį reikia atpirkimo, atgailos?.. Tai jau klausimai, kuriuos žmogus gali tik svarstyti, samprotauti, kaltinti save ar kitus, bet vis tiek nieko neišspręs. Tuo pasakoma, kad yra kažkas daug didesnio už žmogų. Dievo rykštė skauda... Ji skaudžiausiai plaka motinos širdį. Nežinia, kas joje darosi.

Iš romano *Kenotafas* siužeto, po truputį ryškėja mokytojos D. gyvenimo istorija, jos kančia. Tada palengva suvokiamas jos toks keistas ryšys su veršeliu, motiniška jo globa. Karui baigiantis nuo netikėtai numestos bombos žuvo du mokytojos sūnūs („Ji susirado abu savo sūnus, vieną po kito nutempė netoli į pamiškę, atsinešė lentgalį ir juo išrausė negilią duobę...“). Toks skausmas tampa gyvenimo kančia, nepakeliamą dalia. Motina nemato pasaulio, negirdi nieko aplink save, ji susigūžia savo pasaulyje ir gyvena amžiną vienatvę. Ji „vaikščiodavo apsiavusi kažkokiais žemakulniais pusbačiais, į nieką nepakeldama akių, visuomet norėdama likti nepastebėta...“

Nepaaiškinama paslaptis gaubia mokytojos D. ir aplinkinių žmonių santykius. Pavyzdžiui, mokiniai ją labai mylėjo, laikė protingiausią už visus kitus mokytojus, bet per išleistuvių šventę abiturientai tik jos vienos neišvedė šokti. Pasakotojas sako, „niekaip negalėjo užmiršti jos raudojimo klasėj. Buvo baugu...“ Gal jos kančia perėjo tiems, kuriuos mokytoja D. taip karštai mylėjo, gal tik jie suprato šios moters skausmą, kančią, užsisklendimą nuo visų ir nuo savęs, savo gyvenimo? Lieka niekad neatskleista paslaptis, kas ten buvo. Skaitytojas gali pats daryti išvadas, mąstyti, nes ir pats pasakotojas – rašytojas aiškinaš tą mįslę. Viskas gyvenime būna taip susiję, susiraižę, tačiau viskam yra priežastis, stimulus pasiegti būtent taip. Naktys, tos ilgos vienišos naktys... Kaip ji „naktimis raudodavo, apsikabinusi savo veršelio kaklą...“

Kenotafe gražiai piešiama meilė. Ji sudvasinama, tampa ypatinga. Mokytojos E. lūpomis nusakoma jos vertė: „Mylimo žmogaus akys tau pasako viską, žodžių nė sakyti nereikia. Numanai, jauti, supranti...“ Taigi mokytojas Č. ir mokytoja D. išgyveno tą stebuklingą šventą jausmą, tarsi atpildą už patirtas nuoskaudas, nesėkmes, už tai, kad gyvenimas dažnai buvo negailestingas. Jie išgyveno meilę, tik „vienam ji buvo pirmoji, o kitam – paskutinė...“ Mirtis sukiojasi ten, kur širdys liepsnoja, nes gyvenime negalima visko gauti tiek, kiek nori. Už gražiausias akimirkas žmogus sumoka didžiausią kainą. „Ten, kur baigėsi paskutiniai namai, palaukė atidundant prekinio sąsato. Ji juk nevaizdavo Anos Kareninos perone, atvirkščiai – norėjo, kad kuo mažiau žmonių matytų du per pusę perpjauto jos kūno gabalus...“

Mįslingi romane perteikti atsitiiktinimai. Jų gyvenime pasitaiko, ir žmogus daug ko kartais negali paaiškinti nei sau, nei kitiems. *Kenotafe* pradžioje minima raudona suklele nepaprasto grožio moteris, tarsi įpareigojusi pasakotoją – rašytoją grįžti atgal į gyvenimą ir dar kartą tarsi pereiti tais pačiais keliais, pažūrėti į viską kitomis akimis, pajusti širdimi. Romano pabaigoje mokytoja E. papasakoja keistą istoriją – ji su broliu mokytoju Č. buvo pakviesta pas mokytoją D. vasario šešioliktąją į svečius ir pamatė ją: „Priešais stovėjo nepaprasto gražumo moteris – tamsiai raudono aksomo vakarine suklele, juodomis pirštinėmis ligi alkūnių, juodais aukštakulniais batais, gilioje iškirtėje ant auksinės grandinės

Ilga kelionė į laisvę

IEVA ŠADZEVIČIENĖ

Juozo Kazlauskas (1941-2002) fotografijų paroda „Ilga kelionė į laisvę“, šiuo metu eksponuojama Čiurlionio meno galerijoje, Jaunimo centre, atspindi pačias brangiausias ir skaudžiausias lietuvių tautos istorines akimirkas. Tai gaudūs Sibiro tremties vaizdai, kryžiais nusėtos skurdžios tundros žemės, pačios pirmosios 1990-ųjų metų kovo 11-tosios dienos akimirkos paskelbus Nepriklausomybę, mitingai, kontempliaciniai sausio 13-osios išgyvenimai ir kiti beatgimstančios Lietuvos Respublikos politiniai įvykiai.

J. Kazlauskas juodai baltos reportažinės fotografijos prisodrintos gilaus emocionalumo, sugebėjimo apjungti ir išreikšti visuotinas įsimintinų Lietuvos politinių ir istorinių įvykių akimirkas. Pagaliau užfiksuojami lietuvių tautos skauduliai: tremtis, okupaciniais metais paniekinti tikėjimo simboliai („Vilnius. Trijų kryžių kalnas“). Tobulai įamžinamos vienos įsimintiniausių akimirkų jau atkūrus Nepriklausomą Lietuvą („Sovietų armijos kariai išeina“, „Vilnius. Lietuvos kariai ateina“).

Parodoje „Ilga kelionė į laisvę“ eksponuojamosse fotografijose daug dėmesio skiriama laidotuvių ar perlaidojimo temai. Užfiksuojamas lietuvių tautos tremties kelias: iš sutrešusio karsto – greičiausiai nesugebėjus išalusioje žemėje iškasti gilesnės duobės – išsibarstę žmogaus kaulai, apšviesti blausios Sibiro šviesos („Jakutija. Moastacho iškyšulys. 1989“), sena motina, palinkusi

virš miniatiūrinių karstelių, ieško savo mirusio kūdikio palaikų („Jakutija. Tit-Ary sala. Motina ieško vaikų karstelio. 1989“): jos tamsi, liūdna figūra kiek sulinkusi, moteris iš naujo išgyvena savo skausmą, įkūnija vienišumą ir tragediją – virsta pačios Tėvynės Lietuvos simboliu, gedinčiu svetur išsibarsčiusių savo vaikų palaikų.

Žmonės, atkasantys savo artimųjų kapus („Iš Amžino įšalo žemės. Jakutija. Tit-Ary sala. 1989“), panešėja į biblinius veikėjus: tolumoje plytintis horizontas išlenkiamas puslankiu: Sibiro tundros atkarpa ima priminti žemės rutulio formą. Sutemose kyla kryžius, o jo papėdėje, jau atkastoje duobėje, virš atidengto karsto stovi palinkęs vyriškis. Įamžinami jau besutrenšantys mediniai lagerio vartai, teatsiveriantys į skurdžią tundros gamtą („Karslagas. Mirties vartai. 1989“), pro grotuotą langą, prisiminimų persmelktais veidais žiūri dvi senutės, dar kartą aplankiusios savo kalėjimą („Balchašo lagerio kalinės buvusio karcerio vietoje. 1989“). Jau sunykęs urbanistinis Jakutijos peizažas pavirsta autonomišku meniniu vaizdu: „Jakutija. Tit-Ary salos Apokalipsė. I, II. 1989“). Gūdus, sukrypęs metalo strypas kyla virš bergžios, vėjo grubiai supustytos, smėlėtos kalvos. Švelnus, kiek šviesesnis debesuoto dangaus skliautas kontrastuoja urbanizmo nuniokotai žemei: čia jau atėjo Apokalipsė ir mirtis.

J. Kazlauskas didelį dėmesį skiria kryžiams. Fotografijoje „Kryžius Balchašo tremtiniais. 1989“ horizontas vėl išlenkiamas puslankiu, žmonių grupei, nešančiai išilgai paguldytą kryžių, suteikiamas biblinis herojiškumas: buvę tremtiniai ir jų giminaičiai pasidalina krikščioniškąją kryžiaus kančią. Pagaliau jų išgyvenimai įgauna susitaikymą ir prasmę. „Lietuvių kapinės Igarke (iš lėktuvo). 1989“, prisiglaudusios skurdžiame, belapių medelių miškelyje. Mediniai kryželiai, kai kurie jau palinkę nuo laiko, kaip ir pasvirusios tvorelės, juoduoja baltu sniego fone. Kryžius ant kapo simbolizuoja mirtį, bet tuo pačiu ir tikėjimą bei viltį. Keliose fotografijose kryžius tampa pagrindiniu objektu: „Jakutija. Tit-Ary sala. 1989“, „Igarke kryžiai. Lietuvių kapinės“. 1989“. Pastarojoje iš arti grožimasi medžio struktūra, laiko ir gamtos stichijų ten įrašyta istorija. Lėktuvo, atgabenusio tremtinių palaikus į Lietuvą („Kėdainių oro uostas. Nusileido lėktuvas su 119 tremtinių palaikais. 1989“), sparnas ir da-

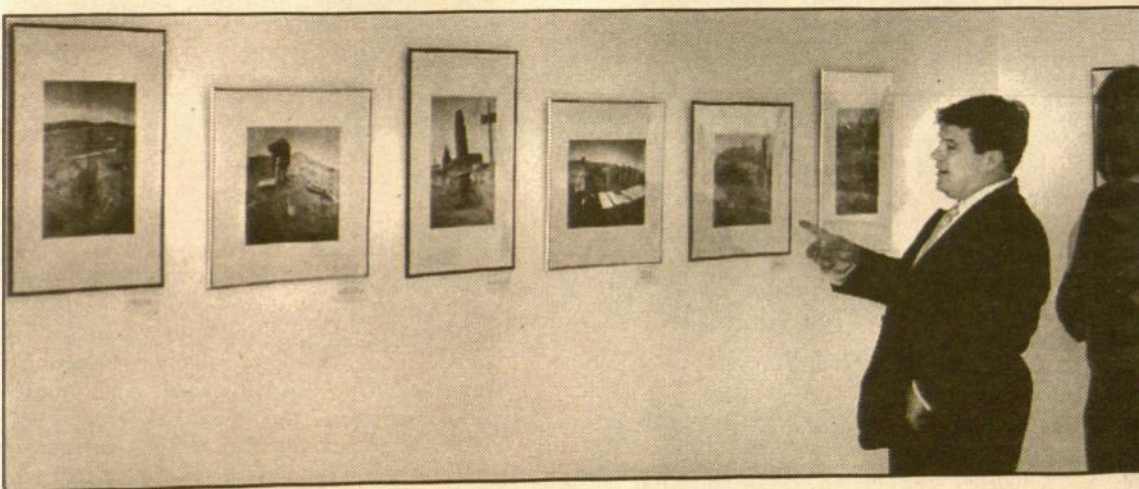

Tit-Ary-sala-1989 m.

Balchasas

Fotografai, meninio – kontempliacinio vaizdo dėka reportažinei fotografijai suteikdamas gilaus emocionalumo ir svarumo, fiksuoja itin reikšmingą Lietuvos atgimimo laikotarpį.

Juozo Kazlauskas fotografijų paroda, Čiurlionio meno galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje.

Jono Kuprio nuotr.

lis korpuso simboliškai virsta horizontaliu „T“ formos (vadinamu „Tau“) kryžiumi, atskraidinusi Sibiro tremtinių kančią. Kryžius, kaip atgimstanti, nepriklausoma Lietuva, atkasamas Vilniuje („Vilnius. Trijų kryžių kalnas“): jis švyti juodoje žemėje, skausmingai suvarpytas okupantų kulkomis. Tačiau tragedija virsta triumfu – jis vėl bus atstatytas. Juodai baltoje fotografijoje žaidžiama kontrastais (tamsi žemė – baltas kryžius) ir beveik apibendrintom detalėm: vien siluetais tampa pančiomis žmonių figūromis bei neatsitiktinai pasirinktu fotorakursu (iš apačios, sukuriant didingumo ir situacijos reikšmingumo atmosferą).

J. Kazlauskas poetiškai įamžina „dainuojančią revoliuciją“: mitinguojančių žmonių veidai kupini vilties ir vidinio džiugesio, virš galvų plevėsuoja trispalvės („Mitingas Vingio parke“). „Mitinge Kalnų parke“ meninio reportažo tematikos fotografija virsta pasakišku vaizdu: kamera pagauja baltai pilkų pustonių įvairiapusišką gamą: švelniai boluoja sniegas, tolumoje tyliai stūkso jau tamsiai pilki medžių guotai, o slėnyje susirinkusi minia žmonių, pasislėpusi po skėčiais, įsilieja į bendrą peizažą, tapdama tėvynės gamtos dalimi. Fotografai mėgaujasi subtiliais sniego, medžių bei mitinguotojų minios pustoniais, įsijungiančiais į grafišką peizažą.

Fotomenininkas domisi ir fiksuoja sausio 13-osios įvykius: „1991 sausio 13-osios rytas Nepriklausomybės aikštėje“, „Atsisveikinimas su sausio 13-osios aukomis“. Šalia

Šokių šventė, Čikagoje, 1996 m.

Jono Kuprio nuotr.

Šokis — tai jaunatviška džiaugsmo gaida

Genovaitė Dumčiūtė-Breichmanienė. *Suk, suk ratelį... Išeivijos lietuvių tautinių šokių šventės*. Hamilton, Ont., Canada, 2006 m. Šasiuvininio formato (leidinys paruoštas kompiuteriu), 136 psl. su 38 psl. priedu, kurio puslapiai nenumeruoti. Viršelis ir apipavidalinimas Andriaus Breichmano. Nei kaina, nei kur leidinį galima įsigyti – nepažymėta. Gausu nuotraukų iš visų dvylikos užsienio lietuvių tautinių švenčių bei kitų renginių, kuriuose ypatingu būdu pasireiškė mūsų tautiniai šokiai. Gaila, kad po įvairių komitetų, valdybų, komisijų ir kitų svarbių žmonių nuotraukomis parašytos tik pavardės ir vardo inicialas, o visgi būtų ateiviai

Lietuviškas tautinis šokis yra pati didžioji autorės meilė nuo pat ankstyvųjų jaunystės dienų. Tam šokiui ji yra paaukojusi nemažą savo gyvenimo dalį, su juo susipažinusi, besistengdama kitus supažindinti.

labai pasitarnauta, jeigu autorė būtų pateikusi visą asmens vardą. Apskritai leidinys yra tarsi dvejopas — dalis skirta tautinių šokių šventėms, dalis asmeniškai, daugiau susieta su autorės gyvenimu ir ilgamete veikla tautinių šokių, mokyimo, puoselėjimo darbo baruose tiek tėvynėje, tiek gyvenant už jos ribų.

Autorė Genovaitė Dumčiūtė-Breichmanienė yra gerai susipažinusi su lietuvių tautiniais šokiais ir tautinių šokių šventėmis, pradedant vykusiomis Lietuvoje pirmosios nepriklausomybės antrajame dešimtmetyje, taip pat jau už Lietuvos sienų — JAV ir Kanadoje, todėl leidinyje pateikta medžiaga yra įdomi ir vertinga. Iki šiol *Suk, suk ratelį...* yra vienintelis tokio pobūdžio leidinys, apimantis visas 12 Šiaurės Amerikos žemynė vykusių mūsų tautinių šokių švenčių. Nors kiekvienai šventei buvo išleistas specialus programinis leidinys su ilgesniu ar trumpesniu praejusių švenčių paminėjimu, tačiau G. Breichmanienė savo knygoje tarytum susumuoja visus tuos leidinius į vientisą informacijos šaltinį.

Pratarmėje, pavadintoje „Prisiminimų takais“, autorė tiksliai ir įdomiai apibūdina šokį (be abejo, turėdama mintyje liaudišką — tautinį): „Šokis tai žaismas, šokis šelmystė, šokis jaunatviška džiaugsmo gaida, todėl jaunimą šokis vilioja, todėl jaunimas šoko ir šoks. Ir tikrai — mūsų tautinių šokių šventės, pradėtos ruošti 1957 m., vis augo šokėjų skaičiumi, programos įvairumu ir

pasiruošimu. Jos kaip magnetas, traukė jaunimą vienan būrin, o išgyventas bendras džiaugsmas dar labiau juos sujungė. Aš abejoju, ar ansambliai švęstų 55 m. sukaktis, jeigu nebūtų buvę mūsų švenčių. Jos laikė jaunuolius viename būryje, lietuviškoj aplinkumoj“... Nors autorė to ir nepasako, bet, savaime suprantama, kad tautinių šokių šventės buvo vienas tų ypatingųjų veiksmų, padėjusių daugybę jaunuolių išlaikyti prie lietuvių tautos kamieno.

„Lietuva nepriklausoma valstybė XX amžiaus pradžioje“ — tai pirmasis ir vienas svarbiausių šio leidinio skyrių, kuriame autorė, nors trumpai, bet vaizdžiai ir tiksliai, nusako lietuvių tautinių šokių atgimimą — iš kaimo pirklių išėjus į puošnių salių scenas ir net į tarptautinius festivalius.

„Lietuvai pradedant antrąją nepriklausomos valstybės dešimtmetį, per Europą ėjo folkloro atgimimas — buvo ruošiami tarptautiniai festivaliai ir kitokie pasirodymai su savojo krašto dainomis ir šokiais. 1935 m. Lietuva pirmą kartą buvo pakviesta į tarptautinį festivalį, kuris tą vasarą vyko Anglijos sostinėje Londone. Lietuvoje tuo laiku nebuvo daug žinių apie tokius festivalius, bet Užsienio reikalų ministerijoje Kaune dirbo Amerikos lietuvaitė Magdalena Avietėnaitė, kuri gerai žinojo apie tarptautinius festivalius Amerikoje, ir ji pavedė ministerijos tarnautojui A. Liutkui suorganizuoti išvyką į šį festivalį. Jis

Suk, suk ratelį...

IŠEIVIJOS LIETUVIŲ TAUTINIŲ ŠOKIŲ ŠVENTĖS

Genovaitė Dumčiūtė - Breichmanienė

pasikvietė kūno kultūros mokytoja A. Rūgūtę, taip pat Amerikos lietuvaitę, ir jų abiejų pastangomis buvo iš kaimo žmonių užrašyta keletas šokių žingsnių ir melodijų, kurias kaimo moterėlės atsiminė ir mielai jiems pademonstravo, padainavo šokio melodiją. Kiek praplėtę tuos šokius ir paruošę iš Kauno universiteto studentų bei UR ministerijos tarnautojų sudarytą bendrą šokėjų grupę, 1935 m. birželio 15-20 d. išvyko į Londoną. Londone lietuviai susilaukė visai nesitiktų pasisekimo. „Blezingėlė“ (šoko ir vyrai) buvo net premijuota. Svetimtaučiai atidarė mums akis, ir Lietuvoje prasidėjo spontaniškas lietuvių tautinių šokių atgimimas. Iki II pasaulinio karo pradžios įvyko dar keletas išvykų į užsienį – jos pastatė Lietuvą į Europos tautų eiles, nes visur tiek mūsų tautiniai šokiai, tiek drabužiai susilaukė daug dėmesio ir pasigėrėjimo, kaip autentiški, turtingi ir labai skirtingi nuo kitų tautų. (1-2 psl.)

Autorė neužmiršta ir su tautiniais šokiais susietos lietuvių pabėgėlių, Antrojo pasaulinio karo metu atsikūrusių Vokietijoje, o po jo pabėgusių – apgyvendintų pabėgėlių (DP) stovyklose, veiklos. Ji trumpai apibūdina ne tik tą veiklą, bet ir stovyklose stipriai pasireiškusius tautinių šokių vienetus ar ansamblius.

Pvz.: „Čiurlionio“ ansamblis, iš Vilniaus 1944 m. ankstyvą vasarą beveik su visais nariais pasitraukęs į Austriją, o vėliau įsikūręs Vokietijoje (Dettingen) – prancūzų okupuotoje zonoje. Vadovai – muz. Alfonsas Mikulskis ir kanklininkė Ona Mikulskienė (šiuo metu grįžusi į tėvynę ir gyvenanti Vilniuje); „Dainava“ – 1946 m. įkurtas Hanau lietuvių pabėgėlių stovykloje. Nors iš esmės tai buvo dainos vienetas, bet turėjo savo tautinių šokių grupę, todėl buvo pasivadinęs „Tautiniu ansambliu“. Ansambliui vadovavo muz. B. Jonušas, o taut. šokiams – I. Valiukėnaitė.

„Tautinis“ ansamblis buvo susikūręs Bambergo lietuvių stovykloje, po to persikėlė į Wiesbaden. Jo muzikinis vadovas buvo Steponas Sodeika ir kiti. Didžiajai emigracijos bangai užtelėjus, „Tautinis“ ansamblis kaip ir iširo. Vėliau dalis jo narių (ypač S. Sodeika, Balys Pakštas, Gasparas Velička) Čikagoje prisijungė prie šiaurės Atlanto vėl pradėjusios veikti „Dainavos“.

„Tėvynės garsų“ ansamblis įsteigtas muz. Valterio Banaicio pastangomis anglų zonoje, Hafkruge. (Pažymėtina, kad prie šio ansamblio veikiančiam tautinių šokių vienetai vadovauti buvo pakviesta G. Dumčiūtė-Breichmanienė). Kai kurie šių ansamblių išnyko, kai jų nariai emigravo į Kanadą, Ameriką, net Australiją. Kai kurie (kaip „Čiurlionis“ ir „Dainava“) atsikūrė JAV. Tebegyvuoją ir klesti Lietuvių tautinio meno ansamblis „Dainava“, kuriam šiuo metu vadovauja jaunas, jau šioje šalyje gimęs ir augejęs muzikas Darius Polikaitis.

Autorė ilgesniu ar trumpesniu straipsniu pamini kiekvieną, iki šiol įvykusių užsienio lietuvių tautinių šokių šventę, pradedant pirmąją, vykusią Čikagos Tarptautiniame amfiteatre 1957 m. birželio 30 d. Pažymėtina, kad mūsų tautinių šokių ir dainų šventės paprastai (su retomis išimtimis) būdavo ruošiamos, pritaikant jas prie ilgųjų savaitgalių, ypač JAV Nepriklausomybės šventės liepos 4 d., kad šokėjai iš tolimųjų vietų galėtų atvykti į bendras repeticijas ir į pačią šventę. Tas trijų dienų savaitgalis visuomet yra patogus ir žiūrovams, kurie gali gausiau šventėje dalyvauti.

Čikagos amfiteatras senųjų skerdyklų rajone tikrai nebuvo pritaikytas nei tautinių šokių, nei dainų šventėms. Vienintelė jo trauka – didžiulė salė, su milžiniška arena, apsupta palaiptais, „lipančių ir viršų“ kėdžių eilėmis. Arenoje nesunkiai sutilpdavo pora tūkstančių programos dalyvių, o kėdėse – keli tūkstantiniai žiūrovų. Beje, salė nebuvo vėsinama, o Čikagoje apie liepos 4-ąją kartais oro temperatūra siekdavo per 90° F, jau nekalbant apie tvankumą ir drėgmę. Visgi tos „gamtos išdaigos“ neatbaidė nei šokėjų, nei žiūrovų.

Amfiteatre vyko net šešios tautinių šokių šventės; septintoji – Cleveland, OH, priemiestyje, VIII ir XI Kanadoje, o vėliau šventės vėl perkeltos į Čikagą, tik jau kur kas į patogesnes ir vėsinamas patalpas, Rosemont, IL. Šventėse dalyvavo šokėjai iš visų didesniųjų lietuvių telkinių

JAV, taip pat iš Kanados ir kartais – iš Vokietijos bei Pietų Amerikos. 1996 m. pirmą kartą 9-ojoje taut. šokių šventėje dalyvavo grupė iš jau laisvos Lietuvos – Klaipėdos „Vėtrungė“. Tai buvo tikrai džiaugsmingas įvykis tiek publikai, tiek visiems šokėjams.

Į tautinių šokių šventes būdavo kviečiami žymūs svečiai amerikiečiai, ir jie nepagailėdavo laiko tose šventėse dalyvauti. Pvz., IV taut. šokių šventėje JAV aukščiausiąja valdžios institucijai – prezidentui, atstovavo jo žmona Patricia Nixon, o 1976 m. vykusioje V taut. šokių šventėje garbės viešnia buvo prezidento Gerald R. Ford žmona Betty Ford. Kad šios viešnios dalyvavo mūsų šventėse, daug nuopelnų priklauso tų abiejų švenčių ruošos komiteto pirmininkui dr. Leonui Kriaučiūnui ir Valdui Adamkui.

G. Breichmanienė daugiausia dėmesio skiria IV tautinių šokių šventei, vykusiai 1972 m. liepos 2 d., nes ji buvo tos šventės meno vadove ir programos sudarytoja. Paminimi ruošos darbai ir rūpesčiai, pareikalavę daugybės kelionių tarp Toronto, kur ji gyveno, ir Čikagos, taip pat aprašomos repetacijos, įvairių grupių koordinavimas, muzikos ir repertuaro suderinimas, šventės leidinys, atsiliepimai spaudoje prieš šventę ir po jos. Iš tų autorės prisiminimų galime susidaryti puikų vaizdą, kiek darbo ir pastangų reikėjo suruošti tokį milžinišką renginį, juo labiau, kad tais laikais greitojo susisiekimo priemonės nebuvo taip išsibūlėjusios (reikėjo apsieiti be kompiuterių ir elektroninio pašto).

Suk, suk ratelį... nepretenduoja į išsamų, istorinį lietuvių tautinių šokių švenčių Šiaurės

Amerikos žemyne leidinį, dėl to jis savo užduotį atlieka. Lietuviškas tautinis šokis yra pati didžioji autorės meilė nuo pat ankstyvųjų jaunystės dienų. Tam šokiui ji yra paaukojusi nemažą savo gyvenimo dalį, su juo susipažinusi, besistengdama kitus supažindinti, juo besisielodama ir nevengdama aštresnio žodžio visiems, kurie, užuot kuriamojo, mėgina dirbti griaujamajį darbą.

Labai vertingas leidinio priedas yra visų 12 švenčių repertuaras (tik šokių pavadinimai), taip pat asmeniškai prisiminimai ne tik apie savo pačios „pirmuosius žingsnius“ tautinių šokių taktą, bet ir žymiuosius lietuvių tautos šokių, liaudies meno pūselėtojus, ypač Mariją Baronaitę-Grėbliūnienę. „Lietuvių kalba, daina, šokis ir papročiai yra pagrindinės mūsų tautiškumo apraiškos. Kiekvienos tautos papročiuose, dainoje ir šokyje atsispindi aplinka, kurioje žmogus gyvena, kuria, grumiasi su gamta ir ką jis išgyvena, kokius džiaugsmus ar nelaimes jis patiria. ... Šokis, kaip ir kitos tautinio meno formos, išliko Lietuvos kaime, kur mažiausiai buvo jaučiama svetimųjų įtaka...“ (139 psl.) „Tikiuosi, kad šią knygą skaitys jaunesnioji karta, tad norėjau pasidalinti su jais savo žiniomis iš tautinių šokių išnešimo į viešumą ir sceną, iš liaudies meno ansamblių kūrimosi, nes pati buvau aktyviai į tai įsijungusi ir pergyvenusi“ (ix psl.). Iš kiekvieno šio leidinio puslapio padvelkia autorės nuoširdumas ir meilė lietuvių liaudies menui – tautiniam šokiui. Turint tą mintį, galima atleisti už pasitaikančias gramatines klaidas ir kai kuriuos kitus nesklaidumus.

D.B.

Šokių šventė, Čikagoje, 2004 m.

Nuotr. Jono Kuprio

Ilga kelionė į laisvę

Atkelta iš 5 psl.

priešpastatomos itin emocionales ir kontrastingos fotografijos: „1991 sausio 13-osios naktis Nepriklausomybės aikštėje (Močiūtė)“ ir „Grupė „Alfa“ Vilniaus gatvėse“. Pirmojoje – taikus ir kupinas vadinio susikaupimo močiūtės portretas: ji vienoje rankoje laiko žvakutę, o kitoje – Šventos Šeimos paveiksluką. Antrojoje – naktinėmis Vilniaus gatvėmis patruliuoja „Alfa“ tankas, atnešantis tik sunaikinimą ir tamsą. Abi fotografijos kontrasto pagalba įgauna stiprią emocinę, alegorinę ir dokumentinę reikšmę. Taiki močiūtė priešpastatoma karo mašinai – tankui.

Paskutiniojo XX amžiaus dešimtmečio Lietuvos istoriniai įvykiai, sustiprinti meninės kompozicijos priemonėmis, įamžinami ir fotografijose „Sovietų armijos kariai išeina“ bei „Lietuvos kariai ateina“. Sovietų kariuomenė fotografuojama iš nugaros: jų pulkai išeidami susilieja perspektyvoje. Lietuvių kariai, atvirkščiai, žengia į mus: jie pasitempę, ritmingai žygiuoja į žiūrovą. Stiprus ir kontrastingas meninės kompozicijos panaudojimas praturtina fotografijų istorinį turinį.

Juozas Kazlauskas fotografuoja ir pirmąsias nepriklausomos Lietuvos politines kovas („J. Lorzaičio kelionė po Lietuvą Lietuvos Respublikos prezidento rinkimų metu. 1993.“) bei lietuvių tautos kultūrinių veikėjų pagerbimo vietas: „J. Basanavičiaus tėviškė Ožkabaliuose, Vilkaviškio raj., Tautos atgimimo ažuolynas“.

Fotografas, meninio – kontempliacinio vaizdo dėka reportažinei fotografijai suteikdamas gilaus emocionalumo ir svarumo, fiksuoja itin reikšmingą Lietuvos atgimimo laikotarpį. Jo fotografijose įamžinama tautos kančia – Sibire išsibarsčius tremtinių kryžiai –, viltingi mitingai, skaudžios sausio 13-osios akimirkos, pagaliau jau išlaisvinta Lietuva. Svarbia meninės išraiškos priemone tampa kontrastai: tiek šviesos priešpastatymas tamsai, tiek psichologiniai fiksuojamų įvykių supriešiniai. J. Kazlauskas, emocionales meninės reportažinės fotografijos dėka, prikelia gyvenimui dar nenusenęs, bet jau daugelio primirštus istorinius įvykius: graudžią Lietuvos okupacinių metų tragediją bei viltingą išsilaisvinimą atkūrus nepriklausomybę.

Vytauto Didžiojo sarkofago beieškant

Atkelta iš 3 psl.

su retais brangakmeniais, saugoti Vilniaus katedros zakristijos seifuose?

Šiandieną lenkai su pasididžiumu savo lenkiškoje spaudoje praneša, kad šios vertybės yra išlikusios ir saugojamos Vavelio karališkame lobyne Krokuvoje kartu su kitomis lenkų karalių relikvijomis. (J. Bartyzel.Korona. //http:haggard.w.interia.pl/korona.html). Bet šiuo svarbiu pastebėjimu dar negalime baigti žurnale *Karys* išspausdintojo D. Malinausko pasakojimo apie Vytauto palaikų išniekinimą ir karsto apiplėšimą.

Kur Vytauto Didžiojo palaikai?

Nesunku įsivaizduoti, kaip ši žinia apie karūnos ir šalmo radimą slėgė senąją katedros zakristiją J. Girą, kuris kartu su Lenkų istorijos bičiulių draugijos nariais 1910 m. buvo priverstas dalyvauti Vytauto Didžiojo palaikų išniekinime. Jau būdamas senas ir bijodamas tą paslaptį nusinešti į kapus, ilgai tylėjęs ir nieko niekam nesakęs, pagaliau ryžosi apie Vilniaus katedros apiplėšimą papasakoti Donatui Malinauskui, davusiam žodį, kad šis niekam apie tai nepasakos, kol senasis katedros zakristijonas bus gyvas.

Išklausęs zakristijono pasakojimą, Malinauskas paprašė jį nuvesti į požemį, ir zakristijonas sutiko. Apžiūrėjęs požemį, vienoje kertėje D. Malinauskas rado kartoninę dėžę, kurioje buvo sudėti kelių žmonių kaulai.

Dėžė buvo paprasta, kažkokios Vilniaus vietinės ma-

greta gulėjo auksinė virvelė, kuri uždedama su karūna, kad karūna geriau laikytųsi. Iš to, pagal Malinauską, ir buvo galima spręsti, kad ši kaukolė buvo Vytauto Didžiojo.

Kaip Malinauskas pasielgė su rastaisiais palaikais, savo prisiminimuose nepasakoja. Tikėkime, kad signataras palaikais pasirūpino ir padėjo saugioje vietoje, o nepaliko dūlėti tamsioje katedros požemio kertėje. Tai štai kodėl vėliau, kai tik pasitaikė proga, Malinauskas ėmė rūpintis naujojo karsto Vytauto palaikams gamybą Čekijoje. Taigi, įtarimas, kad signataras žinojo apie Vytauto palaikus ir jų saugojimo vietą, galbūt turi šiekį tokį pagrindą. Štai kodėl ir mums svarbu šią primirštą istoriją su Čekijoje Vytauto palaikams gamintu brangiu sarkofagu prisiminti ir ją plačiau pasidomėti.

Nors Malinauskas buvo žadėjęs, kol bus gyvas senasis zakristijonas J. Gira, apie katedros požemių apiplėšimą žinių neskleisti, tačiau tylėti ir laukti nebuvo galima. Bijodamas, kad ši paslaptis nepažūtų, Malinauskas viską papasakojo dr. J. Basanavičiui, prašydamas veikti, neišduodant senojo zakristijono. Taigi šiuo reikalu rūpinosi ir dr. J. Basanavičius.

Nieko nelaukiant J. Basanavičius su Malinausku laišku kreipėsi į Povilą Višinskį, tuo metu studijavusį Krokuvoje, kad šis Vavelyje nufotografuotų Sandomire rastąją karūną ir šalną. Atrodo, P. Višinskis pavedimą sėkmingai atliko ir toji fotografija tuoju pateko į lietuvišką spaudą, jos atvaizdą pamatė daugelis to meto lietuvių. Mūsų menininkai nuo to laiko istoriniuose piešiniuose ir portretuose

Vytautą pradėjo vaizduoti su karūna, labai panašia, kaip saugoma Vavelyje. Neilgai laukus, 1914 m., mirė ir zakristijonas J. Gira. Tuomet Malinauskas su Jonu Basanavičium dėl 1910 m. įvykdyto katedros apiplėšimo Vilniaus Apygardos teisme iškėlė bylą, tačiau prasidėjęs Pirmasis pasaulinis karas, o vėliau paties Vilniaus perėjimas į lenkų rankas ir Vilniaus krašto okupacija bei dėl to susidarę priešiški lietuvių – lenkų tarpusavio santykiai sutrukdė ją tęsti. Tačiau D. Malinauskas, prievarta lenkų ištremtas iš Vilniaus, persikėlęs Lietuvon, neleido šio reikalo užmiršti: nuolat Vytauto palaikų ir pagrobtyjų karūnų klausimą kėlė spaudoje ir apie jį primindavo visuomenei. Jį pažinojusieji dar ir šiandieną šventai tiki, kad D. Malinauskas tikrai žinojęs Vytauto palaikų paslaptį ir jų saugojimo vietą. Ar tą paslaptį jis patikėjo kam nors iš savo artimų bendražygių, ar su kuo nors jis pasi-

dalino tą paslaptimi, šiandien nežinome. Tačiau, vardan to švento reikalo, šiandien turėtume vieningai susiburti, tęsti mūsų pirmtakų pradėtus darbus ir užbaigti jų neįgyvendintus sumanymus. Galbūt, vardan to paties tikslo, vertėtų pasidomėti ir Čekijoje gamintojo sidabrinio sarkofago likimu, jį sugrąžinti katedrai, kaip tai buvo sumanęs Nepriklausomybės akto signataras, vilnietis D. Malinauskas. Ką galime žinoti, gal tame sarkofage ir slypi Vytauto palaikų paslaptis?

Išsiaiškinti Vytauto palaikų likimą, susigrąžinti iš mūsų katedros išgrobstytasias valdovų relikvijas, yra ne tik mūsų pareiga, bet ir mūsų tautos garbės reikalas. Taip ir mums, Dieve padėk, šiame šventame reikale....

Naudota literatūra ir šaltiniai:

1. D. Malinauskas. „Rado Lietuvos karūną“. *Vairas* Nr. 3, Vilnius. 1914.
2. Vyr. ltn. Lingėvičius. „Šventvagiškas išplėšimas Vytauto Didžiojo karsto Vilniaus katedroje“ (iš D. Malinausko pasak.). *Karys*

Nr. 15-16. Kaunas. 1922.

3. V. Daugirdaitė-Sruogienė. *Lietuvos istorija*. Čikaga, JAV. 1956
4. *Lietuvių enciklopedija*. T. 13, 17, Čikaga, JAV. 1959
5. V. Jencius-Butautas. „Taip mums Dieve padėk šventame reikale“. *Voruta*, Nr. 6, 1994. 02.10.
6. D. Burba. „Ar tikrai 1734 m. buvo išniekinti Vytauto Didžiojo palaikai“. *Istorija*. 2004
7. R. Budrys. „Vilniaus katedros lobynas. Naujausios parodos“. <http://ldmuziejus.mch.mii.lt/Kriksmenelobynas.htm>
8. Jacek Bartyzel. *Korona*. <http://haggard.w.interia.pl/korona.html>
9. Oficjalna strona miasta Sandomierza. <http://www.sandomierz.pl/index.php?id=580>
10. Profesor Marian Morelowski, willnianin z wyboru. <http://www.magwil.lt/archiwum/2003/mww8/Rug11.htm>
11. Sandomierska korona helmowa. http://www.travelpolska.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=313&Itemid...
12. Kazimierzowska Korona.
13. http://www.sandomierz.pl/index.php/plz-abytki/atrakcje_i_ciekawostki/art6.html
14. Polskie insygnia koronacyjne: http://pl.wikipedia.org/wiki/Polskie_koroncyjne

Moteriškumo paslaptis

Atkelta iš 4 psl.

švietė kažkoks mėlynas brangakmenis...“ Neįprasta situacija, paslaptis. Tačiau galima įžvelgti savotišką ryšį tarp tų dviejų situacijų: taip apsiengusios mokytojos D. nematė niekas, tik pasąmonėje pasakotojas – rašytojas ir mylimas žmogus su savo seseria. Galbūt tame paslaptینگame laigame (tokio kiti mokytojai neturėjo) buvo ir jos paslaptis...

Sugrąžinus save į buvusius laikus, dar kartą einant tais pačiais keliais, galima įminti mįslės, kurios anksčiau buvo painios ir nesuprantamos. Tačiau žmogus dažniausiai pavėluoja ten, kur turėjo kažką svarbaus išgirsti. Kaip dažnai gyvenime pasitaiko, kad nepasakom žodžių brangiam žmogui, kuriuos turėjom pasakyti, kaip dažnai nesusėjam paglostyti galvos tam, kuris aną kartą buvo taip arti... Amžinas laiko bėgimas, amžinas žmogaus skubėjimas... Ir tada, kai ateina mirtis, dažniausiai pritrūksta dar nors akimirksnio. Romano pasakotojas – veikėjas nespėja užrašyti savo paskutinio sakinio: „Brangioji mano Mo...“ Knyga beveik baigta, tačiau tik beveik... Lieka nepasakyta, kodėl mokytoja brangi, kodėl ji liko iš tų laikų tokia artima? Paslaptis žmonės nusineša su savimi į tylią vienatvę, liūdesį, į savo amžinybės salą. Taigi vėl naujai pažiūrėta į moterį, į jos likimą, kančią, paslaptinęgumą.

J. Skablauskaitė, J. Ivanauskaitė mėgsta superekstravantiškas moteris. Jų herojės labai išsiskiria iš aplinkos, jų negalima sutapatinti su pilka vaizduojamų aplinkinių moterų mase. J. Sprindytė (1996, p. 290) taikliai yra pastebėjusi, kad šių rašytojų moterys neprisiriša, neatsako, negloboja, tačiau nesiekia ir kitų globos ar

prierašumo.

J. Ivanauskaitės kūryboje išorė, drabužiai, makiažas atstoja vidines moters savybes: kūnas tarsi reikalauja perskaityti. Apsakymo *Teatras* veikėja Saulė „nusiauna batus, brenda kilimu basa... Išsipina kasą, plaukai kaip ugnis pažyra iki pat juosmens. Ji nusimeta oranžinę suknelę. Rita pastebi, koks jaunas, įdegęs, skulptūriškai tobulas Saulės kūnas...“ (1989, p. 249).

Z. Čepaitės apysakos *Sekmą skausmą* veikėja Elė, priešingai, išsigąsta savo dažyto veido: „Elė dirstelėjo kreiva akim ir patį savęs neatpažino; buvo pamiršusi, kad Ramunė ją išdažė ir beveik išsigando veidrodėly vietoj įprasto atvaizdo išvydusi pailkai išsiviepusią lėlę“ (1990, p. 88).

Moters misija visais laikais buvo paslaptinė. Net besišypsantis veidas slėpė didelę kančią, trapūs pečiai nesė gyvenimo našta ir lūpos niekam nesiskundė. Atėjusios pareikšti savo teisių, moterys taip pat nepasijautė laimingos. Jos ir šalia vyrų išgyvena klaidą vienatvę, jos išmoko pasiskųsti tik pačios sau. Moterys moka būti stiprios pačiomis sunkiausiomis minutėmis. Net ir tada, kai gyvenimas nežada nieko malonaus, jos moka svajoti. Tai moters paslaptis.

LITERATŪRA

- Baranova J. *Etika: filosofija kaip praktika*. Vilnius. 2002.
- Čepaitė Z. *Sekmą skausmą*. Vilnius. 1990.
- Granauskas R. *Kenotafas*. Vilnius. 2005.
- Ivanauskaitė J. *Kaip užsiauginti baimę*. Vilnius. 1989.
- Sprindytė J. *Lietuvių apysaka*. Vilnius. 1996.

karonų dirbtuvės. Ji, matyt, paskubomis surasta, norint sudėti ant katafalko karstuose gulėjusius kaulus, kurie kartu su karstais, plėšikams įeinant į požemį, orui sujudėjus, subyrėjo. Atrodytų, plėšikams tuo metu palaikai visai nerūpėjo, juos domino tik čia palaidotų žmonių įkapės: karūna, šalmas ir kitos vertybės. Pasak Malinausko, ant katafalko turėję stovėti du karstai: Vytauto Didžiojo ir vyskupo Protasevičiaus. Apžiūrėjus kaulus pastebėta, kad vieni buvo didesni ir senesni, negu antri, ir kad ant abiejų išlikusių kaukolių buvo uždėtos kepuraitės; viena jų buvo labai susidėvėjusi. Tačiau ant jos buvo matomos dar išlikusios karūnos lanko žymės,